

The Opinions of School Administrators about Human Rights¹

Münir Şahin²

Mehmet Üstüner³

ABSTRACT: The purpose of this study is to identify the views of school administrators on human rights. In accordance with qualitative research methods, the data was collected with scenarios developed by the researchers under the control of experts. The participant of the study was composed of 34 school administrators from different types of schools. In the determination of the participants of the study, the convenience sampling was used. This research is limited to six human rights which were decided to be observed easily in a school context by some experts. According to the results of the study, 29 of the school administrators (85.2%) are against “doing drudgery work”. 21 (61.74 %) of the school administrators gave importance to “the right to have privacy and protection of family life” and 19 administrators stated that there must be “right to communicate”. The school administrators emphasized “the prohibition of discrimination” the most (%97.2, f=33). The school administrators’ opinions on “the right to freedom of thought and expression” received the least attention. Only 9 (26.4%) of the school administrators were positive about the publication of news against them. As for “the right to education and learning” all school administrators believe that female students must also have “the right to education.”

Key Words: Human rights, school administrators, discrimination, freedom of thought and expression.

SUMMARY

Purpose and significance: “Human rights” is a difficult term to define. This difficulty generally stems from the fact that human rights are related to many areas. The term “human rights” is mostly accepted as a political term that has evolved as a way to protect people from political pressures (Human Right Department/İnsan Hakları Başkanlığı, 2006: 17). In the contemporary world, the countries points of view on human rights and the quality of the regulations in accordance with human rights are held equal to the distance taken in their development and being democratic (Yiğittir, 2003:1). The purpose of this study is to describe the opinions of school administrators on human rights, especially on “doing drudgery work; the right to have privacy and protection of family life; the right to communicate; prohibition of discrimination; the right to freedom of thought and expression, the right to education” which were decided to be observed easily on school context by some experts.

Method: Qualitative research methods were used in the present study. The data were collected by qualitative interview scenarios. Fifty scenarios were developed about the human rights which were thought to be necessary in school environments. From these scenarios 6 were preferred by the experts as the most able to assess administrators’ opinions on 6 types of human rights which were also decided to be observed easily in a school context by some experts at Inonu University. A total of 34 school administrators, 6 headmasters, 5 head assistants of the headmasters and 23 assistant headmasters from different types and socio-economical levels of schools in Malatya province participated in the present study. The opinions of the administrators about human rights were gathered by 6 scenarios followed by open-ended questions. The school administrators’ responses to the interview scenarios were noted during the interview and given to the administrators after the interview to check the responses. Content analysis method was used to analyse the views of administrators.

Results: According to the results of the study, school administrators are not conscious enough about some of the human rights. They were observed to be sensitive on some rights to a higher degree than others. Some of the results of the analyses were; most of the school administrators (85.2%) are against “doing drudgery work”, most of the administrators emphasized that it is wrong to ask people to do tasks which are not their duties. 61.74 % of the school administrators showed their sensibility against “the right to have privacy and protection of family life”. About “the right to communicate”, only 55.81% of the school administrators implied that they were respectful to this right. About the human rights on which the school administrators’ opinions were taken, “prohibition of discrimination” was supported by almost all (97.2%) of the participants.

Discussion and Conclusion: Since this is a qualitative study, it is limited to this working group and the human rights used in the study, the findings should not be generalized to all human rights. The findings of this study showed that there are many serious problems with the application of human rights, and some of the school administrators, expected to be models for the students, teachers and families, have not internalized human rights enough to be respectful of human rights. Although the result of this study is positive about school administrators’ opinions on human rights, making a generalization is still impossible.

¹ This study is derived from a Seminar work in Dissertation program under the consultation of Ass. Prof. Mehmet Üstüner in İnönü University, Educational Sciences Institute, Educational Management and Supervision

² Instructor; İnönü University ELT Program, munir.sahin@inonu.edu.tr

³ Ass.Prof; İnönü University, Department of Educational Sciences mehmet.ustuner@inonu.edu.tr

Okul Yöneticilerinin İnsan Haklarına İlişkin Görüşleri⁴

Münir Şahin⁵

Mehmet Üstüner⁶

ÖZ: Bu çalışmanın amacı okul yöneticilerinin insan haklarına yönelik görüşlerini belirlemektir. Veriler nitel araştırma yöntemine uygun olarak uzman görüşleri doğrultusunda hazırlanan senaryo tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Malatya ilinde farklı okul türlerinde görev yapan 34 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem türlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme kullanılmıştır. Araştırma insan hakları kapsamında yer alan ve okul ortamında gözlenmesi daha kolay olduğuna bazı uzmanlarca karar verilen altı hak ile sınırlandırılmıştır. Araştırma sonucunda okul yöneticilerinin %85,2'si (f=29) zorla iş yaptırmaya (angarya) karşı olduğu görülmüştür. Okul yöneticilerinin %61,7'si (f=21) “özel hayatın ve aile hayatının korunması” gerektiğini, %55,8'i (f=19) “Haberleşme özgürlüğünün” olması gerektiğini belirtmişlerdir. Okul yöneticilerinin en fazla (%97,2; f=33) “ayrımçılık yasağını” vurguladıkları gözlenmiştir. Okul yöneticilerinin olması gerektiğini en az vurguladıkları insan hakkının ise “ifade özgürlüğü” olduğu gözlenmiştir. Okul yöneticilerinden sadece %26,4'ü (f=9) kendi aleyhine bir yazının yayınlanmasına izin vermiştir. Eğitim ve öğrenme hakkına ilişkin bütün okul yöneticileri kız öğrencilerin eğitim ve öğrenme hakkı olduğuna inanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, okul yöneticileri, ayrımçılık, düşünce ve ifade özgürlüğü.

GİRİŞ

İnsan hakları terim olarak tanımlanması çok güç bir ifadedir. Tanımın güclüğü aslında farklı grupları ve çok geniş bir alanı ilgilendirmesinden kaynaklanmaktadır. Çoğu zaman siyasi ve politik bir kavram olarak bakılan insan hakları terimi, insanları siyasi baskıdan koruma arayışı içinde ortaya çıkmıştır (İnsan Hakları Başkanlığı, 2006: 17). İnsan hakları, kavram olarak çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu kadar, anlam ve içerik yönünden de çok zengindir (Çeçen, 2000). “İnsan hakları, bütün insanların, dil, din, ırk, cinsiyet, ekonomik ve sosyal konum vb. durumları nedeniyle hiçbir ayırım gözetilmeksizin, yalnızca insan oluşlarından dolayı, insanlık onurunun gereği olarak sahip oldukları hakların bütünüdür” (Koçoğlu, 2012: 10). Modern çağda ülkelerin insan haklarına bakış açısı ve bu çerçevede insan haklarına uygun düzenlemelerin niteliği o ülkelerin gelişmişlikleri ve demokratik olma yolunda aldıkları mesafe ile eşdeğer tutulmaktadır (Yiğittir, 2003).

“İnsan hakları” ve “insanların hakları” ifadelerinin aynı anlamda kullanılması konusu tartışmalıdır. İnsan Hakları Başkanlığının (2006: 18) ifade ettiği gibi, “insanların pek çok türden hakkı olabilir; ahlakî iddialar olarak insan hakları bunlardan sadece biridir.” İnsan haklarının özelliği bu hakların hiyerarşik olarak en üstün ahlakî haklar niteliğinde olmalarıdır. Tek tek insanların “insan” olmalarının bir gereği olarak başkaları gibi evrensel hakların yanında kendi özel konum, ilişki, eylem ya da kazanımlarına dayalı başka hakları olabilir. Bunlar, herkesin herkese karşı iddia edebileceği haklar değildir. Ancak insan hakları herkesin herkese karşı iddia edebileceği haklardır. Zwiebach (2004:1)'ün Orend'den aktardığına göre, insan hakları, her kişinin insan olma özelliğinden dolayı sahip olduğu, insan kişisinin hak ettiği asgari muamele nedeni, insana borçlu olunan ve haklı gerekçeleri bulunan üstün ve öncelikli bir iddiadır. İnsan hakları yüksek önceliğe sahip iddialardır ve yeterli gerekçelerle desteklenmesi gerekir. İnsan haklarına sahip olmak için öncelikle insan olarak doğmak, biyolojik olarak insan olmak ve başkalarının haklarına saygı göstermek gerektiği vurgulanmıştır. Çeçen (2012:1)'e göre “insan hakları “insanların sahip olduğu temel hak ve özgürlükler, bütün bir insanlık tarihi boyunca yaşanan mücadelelerin sonucudur.”

İnsan hakları kavramı çoğunlukla yanlış kullanılmakta, bazen yapılan herhangi bir şeyin insan haklarına aykırı olduğunu iddia edebilmektedir. Hâlbuki İnsan haklarını kabul etmiş ve imzalamış toplumların kendi iç hukuklarını da bu yönde gözden geçirmiş olmaları, gerekli düzenleme ve değişiklikleri yapmış olmaları gerekir. Çeçen (2012:1)'in de ifade ettiği gibi “insan hakları hiç kimsenin karşı çıkamayacağı ve sonuna kadar desteklemek durumunda olduğu en üst düzeydeki hukuksal değerlerdir”. İnsanların kendi çıkarlarını doğrultusunda olmasını temenni ettikleri her şeyi *insan hakkı* olarak

⁴ Bu çalışma Doç.Dr.Mehmet Üstüner danışmanlığında İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim dalında yapılan Seminer çalışmasından üretilmiştir.

⁵ Okutman; İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi,İngilizce Öğretmenliği Programı munir.sahin@inonu.edu.tr

⁶ Doç.Dr.; İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü mehmet.ustuner@inonu.edu.tr

nitelendirmesi, insan haklarının bağlayıcılık gücünü zayıflatmakta ve insan hakkı söylemini sıradanlaştırmaktadır.

İnsanlar topluluklar ve devletler oluşturduklarından itibaren çatışma ve haksızlıklara uğrayanlar olmuş, bazı insanlar farklı özelliklere sahip oldukları için başkalarından üstün sayılmışlardır. Krallar ve aileleri, soylular, din adamları gibi gruplar geniş haklara sahipken, toplumun diğer üyelerinin hakları sınırlı tutulmuştur. Bu durumu eleştiren Beetham ve Boyle (1998:3) “herkes bir sayılmalıdır; kimse birden fazla sayılmamalıdır” diyerek hukuk önünde insanların eşit olması gerektiğini vurgulamışlardır.

İnsanlar arasında eşitliğin olmaması beraberinde bir mücadeleyi de getirmiştir. Böylesi bir mücadelenin önemli bir örneği 1215’te İngiltere’de ilk kez kralın yetkilerini sınırlayan Magna Carta Özgürlük Bildirgesidir. Magna Carta sonrasında hak ve özgürlükler açısından birçok önemli gelişme olsa da (1776 Virginia Anayasası, 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi) insan hakları, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında özel bir önem kazanmıştır. Savaş sonuçları itibarıyla demokratik yapıların yaygınlaştığı ve halkların hakkını korumaya yönelik uluslararası örgütlerin (Birleşmiş Milletler gibi) ortaya çıktığı bir ortam oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler (BM) Teşkilâtı dünya barışını sağlama iddiasıyla kurulmuş ve daha kuruluş aşamasında, uluslararası barışın insan haklarıyla doğrudan doğruya ilgili olduğu düşüncesiyle 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ni ilan etmiştir (Akot, 2009, Saygın, 2012). Bu bildiriyle birlikte insan hakları evrensel bir kimlik kazanmıştır.

Türkiye’de ise insan haklarının gelişmesi Cumhuriyet’in ilanından sonra ivme kazanmıştır. Özellikle saltanatın ve halifeliğin kaldırılması, seçme seçilme hakkının verilmesi Cumhuriyetin ilk yıllarında kayda değer önemli gelişmeler olarak görülmektedir. 2. Dünya savaşından sonra BM’in bir üyesi olarak Türkiye İnsan Hakları Bildirgesinde vurgulanmak istenen konulara duyarlılığını çeşitli gerekçelerle açığa vurmuş ve 1949 yılında Avrupa Konseyinde yer alması nedeniyle de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini onaylamıştır. Gerek BM’ye üyeliği, gerekse Avrupa Konseyine üye olması gibi nedenlerle Türkiye birçok kez insan haklarına riayet etme sorunuyla yüzleşmek ve birçok yükümlülüğü yerine getirmek durumunda kalmıştır. Türkiye açısından bu yükümlülüklerden en önemlisi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarına riayet etmek ve kendi hukuki yapısını ve uygulamalarını bu yönde düzenlemek olmuştur. Anayasanın 90. maddesine uluslararası antlaşmaların ulusal kanunlara üstünlüğünü öngören hüküm eklemiştir. Bütün bu gelişmelerle birlikte, devletin insan haklarını konusunu ciddiye aldığını gösteren İnsan Hakları Başkanlığı, il ve ilçelerde İnsan Hakları Kurulları oluşturulmuştur. Yine devletin insan hakları ihlallerini de raporlaştırarak yayımlayan ve illerde şubesi bulunan İnsan Hakları Derneği kurulmuştur. İnsan Hakları Derneği her yıl Türkiye’nin dört bir tarafında meydana gelen insan hakları ihlallerine yönelik olayları raporlaştırıp yayınlamaktadır. Erdoğan (1997: 25)’a göre de “devlet iktidarına karşı en büyük önlem, insan haklarının anayasal olarak tanınması ve güvence altına alınmasıdır.”

Bütün bu önemli olumlu göstergelerin yanında olumsuz icraatlar da mevcuttur. Özellikle İnsan Hakları Derneği raporları incelendiğinde yüzlerce, hatta binlerce ihlalin söz konusu olduğunu görmek mümkündür. Merkezi İngiltere’nin başkenti Londra’da bulunan ve kendisini "insan haklarının korunması konusunda kampanya yürüten uluslararası bir hareket" olarak tanımlayan Uluslararası Af Örgütü, 2011 raporunda Türkiye ile ilgili değerlendirmesinde, Terörle Mücadele Kanunu’nda ve anayasada yapılan değişiklikler ve düzenlemeler insan haklarının geliştirilmesi açısından olumlu adımlar olsa da gerekli köklü değişimin yaratılmasında yetersiz kaldığını" belirtmiştir (T24, 2011). Bu rapor aslında Türkiye’de insan haklarının yeterince anlaşılmadığını ve uygulamada eksikliklerin olduğunu belgelemektedir.

İnsan haklarına saygı, demokrasiye ve insan haklarına inanan bütün ülkelerin ortak sorunudur. İnsan haklarına saygılı bireylerin yetişmesi öncelikle evde ve sonrasında okulda verilen uygun modellerle gerçekleşebilir. Bireyin insan haklarına karşı tutumunu bu konuda almış olduğu eğitim kadar çevresinde gördüğü ve gözlemlediği kişilerin tutum ve davranışlarını da etkiler. İnsan haklarına saygı aslında insanın kendisine duyduğu saygıdır. Birey çevresiyle birlikte sosyal bir bireye dönüşürken, çevreyi oluşturan insan etmenine, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı duymak, onları korumak ve kollamakla da insani değerlere sahip çıkmış olacaktır. Bandura (1986) “Sosyal Öğrenme Teorisi”ni anlatırken, bireylerin sadece bireysel etmenlerden değil, dış etkilerden de etkilendiğini, çevresindeki örneklerden modeller aldığını ve öğrenmenin büyük bir kısmının model alma yoluyla sosyal ortamlarda gerçekleştiğine vurgu yapmaktadır. Öyleyse, insan haklarına saygılı bir toplumun oluşması her şeyden önce toplumda bireylere iyi modeller oluşturmakla mümkün olacaktır. Okullarda öğrenciler söz konusu olduğunda, okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin her konuda olduğu gibi insan hakları konusunda da doğru modeller oluşturmaları gerekir.

Eğitim kurumları bir taraftan bireylere milli, demokratik, laik değerleri verirken, diğer taraftan da bireylerin insanlığa karşı sorumluluklarını öğretmekle yükümlüdürler. Bu bağlamda öğretmenlerin ve okul

yöneticilerinin öğrencileri toplumun birer bireyi olarak görmeleri, onların kabiliyet ve yapılarına uygun bir şekilde bireysel gelişimlerine yardımcı olmaları, birey olarak onlara saygı göstermeleri gerekir. Ancak, insan haklarına saygı okulda bir bütün olarak sevgi ve saygıya dayalı bir ilişki ortamı ile mümkün olur. Bu nedenle okuldaki öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin insan haklarına uygun hareket etmeleri, insan değerlerine ve haklarına aykırı davranışlardan da olabildiğince kaçınmaları önemlidir (Kepenekçi, 2000; Şahin, 2009).

Okulların hedefleri aynı zamanda eğitiminde hedefleridir. Okulun hedeflerinden bazıları insan haklarının farkında, demokrasiyi benimseyen, üretken ve bilinçli vatandaşlar yetiştirmektir. Bununla birlikte 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, laik ve demokratik bireyler yetiştirme vurgusu yapılmaktadır. Eğitimin etkili ve işlevsel olabilmesi için okulların bu hedeflere ulaşması, fiziksel, akıl ve duygu yönünden çocukların geliştirilmesi gerekir. Kuck'ın (1992) yapmış olduğu araştırmaya göre, öğretmenlerin ve yöneticilerin öğrencileriyle ilgili yasa ve sorumlulukları bilmeleri onların sınıf içindeki uygulamalarını da etkilemektedir. Bu nedenle de, okul yöneticisinin insan haklarına yönelik tutum ve eylemleri doğrudan öğretmenleri ve öğrencileri etkileyecektir.

Açık bir örgüt olan okulun çevresinde meydana gelen değişimlerden etkilenmemesi ve aynı şekilde çevreyi de etkilememesi beklenemez. Bütün bu etkileşimi ve okulun eylemlerini belirleyen çok sayıda etkenden ve eylemden söz etmek mümkündür. Bu nedendir ki okul yöneticilerinin sosyal, ekonomik, teknolojik hatta siyasal olarak da çevreyi iyi analiz etmeleri, okulun iyi yönetilmesinin bir gereğidir. Bütünüyle değişken bir çevreye sahip okul yöneticilerinin bütün bu değişime ayak uydurması tek başına mümkün olmayabilir. Bu yüzden okul yöneticilerinin, haklar ve değerler noktasında tüm tarafların katılımını sağlayacak bir yönetim anlayışına sahip olması gerekir (Gümüşeli, 2007). Okul yöneticilerinin insan haklarını benimseyip bunu tutum ve davranışa dönüştürmeleri, değer odaklı olmaları, iyi iletişim kurmaları, katılımcı bir yönetim tarzı benimsemeleri ve öğrenci disiplini noktasında insan haklarına, hak ve özgürlüklere saygılı davranmalarının, öğrencilerin de insan haklarına karşı olumlu tutum geliştirmelerine katkı sağlayacağı düşünülebilir.

İnsan haklarıyla ilgili konuların örgün eğitim kurumlarının programlarında yer alması büyük öneme sahiptir. Özellikle okul yöneticilerinin insan hakları konusunda olumlu tutuma sahip olmaları, çalıştıkları kurumlarda insan haklarına uygun eylem ve davranışların geliştirilmesi açısından önemlidir. Okul yöneticilerinin insan hakları konusundaki tutumları onların öğrencilerle ve öğretmenlerle olan ilişkilerinin düzenlenmesini ve öğretim sürecini etkileyebilir.

İnsan haklarına ilişkin yapılan çalışmaların çoğunluğunun 1998 yılında 7. ve 8. sınıflara zorunlu ders olarak konulan "Vatandaşlık ve İnsan Hakları" dersine yönelik olduğu görülmektedir (Yürük ve Karakul, 1998; Gök, 2003; Yiğittir, 2003; Çayır, 2007; Çayır ve Gürkaynak, 2008; Goldberg, 2008; Torun, 2009; Akbaşlı, Yıldırım ve Şahin, 2010; Çayır, 2011; Karatekin, Merey, Sönmez, Kuş, 2012). Bu çalışmaların birçoğu dersin müfredatı, kullanılan kitaplar, öğretmenlerin ve öğrencilerin derse yönelik görüşleri (Kepenekçi, 2005; Çayır ve Bağlı, 2011), insan hakları eğitimi (Kepenekçi, 2003; Aras, 2000; Yiğittir, 2003; Şahin, 2009; Gözütok, Gülbahar, Köşe, 2007; Karatekin vd., 2012) ve bu eğitimin etkililiği (Kepenekçi, 2005; Elkatmış, 2012), karşılaşılan sorunlar, çocuk hakları (Kepenekçi, 2009), insan hakları kavramı ve bu kavramın gelişimi (Akay, 1998; Koçoğlu, 2012; Saygın, 2012), insan hakları ve demokrasi (Gündoğdu, 2004; Elkatmış, 2012; Güven ve Akkuş, 2004; Şişman, Güleş, Dönmez, 2010; Genç ve Güner, 2012), insan haklarının kültürle ilişkisi (Eser, 2005), üzerinde odaklandığı görülmektedir.

Çayır ve Bağlı (2011) yapmış oldukları çalışmada ortaöğretim öğrencilerinin bakış açılarıyla insan hakları eğitimi değerlendirilmişlerdir. Çalışmalarında insan hakları eğitiminin çok az farklılık yarattığı, öğrencilerin insan hakları ihlalleriyle dolu bir çevrede olduğunu hissettikleri ve kendilerini de bu konuda çaresiz buldukları sonuçlarına varmışlardır. Çayır (2011) bir başka araştırmasında vatandaşlık ve demokrasi eğitimi üzerinde durmuş, mevcut vatandaşlık eğitiminin yeterli olmadığına vurgu yaparak farklı kültürlerin barış içinde bir arada yaşamasına yer verebilen çerçeve politikaların oluşturulmasının ve bu içeriğe uygun vatandaşlık eğitiminin önemine vurgulamıştır.

Kepenekçi (2005) "İnsan Hakları Eğitimi" dersinin içeriği, eğitsel faaliyetler, öğretim metotları, materyalleri ve öğrencilerin değerlendirilmesinden yola çıkarak "insan hakları eğitiminin etkililiğini" ortaya koymayı amaçlamış ve öğretmenlerin çoğunluğunun dersin etkili verilmediğini düşündüğünü ortaya çıkarmıştır. İnsan Hakları Eğitimi (Kepenekçi, 2000) kitabının da yazarı olan Kepenekçi (2003) "İlköğretimde insan hakları ve sorumluluk eğitimi" başlıklı makalesinde ilköğretimde insan hakları ve sorumluluk eğitimi üzerinde durmuştur. Şahin (2009) ise insan hakları kavramı ve eğitimi, insan haklarının tarihsel gelişimi, demokrasi, demokrasi eğitimi ve demokrasi eğitiminin gerekliliği, eğitim sisteminin

demokratikleşmesini engelleyen etkenler, demokrasi eğitiminde; ailenin yeri, sınıf ortamı, öğretmen ve öğretim yöntemlerini tartışmıştır.

Yukarıda anılan konuların dışında “İlköğretim okul yöneticilerinin insan haklarına yönelik görüşlerini” araştıran Akbaşı vd. (2010) insan hakları ve insan haklarına ilişkin temel kavramlarla ilgili ilköğretim okul yöneticilerinin görüşlerini incelemiştir. Sadece ilköğretim okul yöneticilerine yönelik yapılan çalışmanın bu çalışma ile benzer ve farklı yönleri bulunmakla birlikte, farklı okul düzeylerindeki yöneticileri kapsamı ve veri toplama tekniğinin farklılığı bu çalışmanın özgünlüğünü artırmaktadır.

İnsan haklarına saygılı bir ortamın oluşmasının, örgüt kültürünü doğrudan etkileyen okul yöneticilerinin davranış ve tutumlarıyla doğrudan ilişkili olduğu düşünülebilir. Demokrasiyi bir yaşam stili haline getirmek ancak insan haklarına saygı göstermekle mümkün olur. Okul yöneticileri insan haklarına inanır ve saygı gösterirlerse, daha özgürlükçü ve demokratik bir okul kültürü oluştururlar. Böylesi bir okul kültürüyle yetişen nesillerde hiç şüphesiz eylem ve davranışlarında insan haklarına daha saygılı olurlar. Okulların demokratik yaşam şeklini örneklemeye iyi birer model olmaları gerekir. Kepenekçi (2005)’e göre okullarda insan haklarıyla ilgili tutumu etkileyen faktörlerden biriside öğretmenlerin ve yöneticilerin davranışlarıdır. Okulda oluşturulan iklim, doğru modeller ve davranışlar insan haklarıyla ilgili bilincin oluşmasında da önemlidir. Yapılan çok sayıda çalışmaya göre (Richardson, 1979; Branson & Purta, 1982; Pettman, 1984; Drubay, 1986; Bottery, 1999) okul yöneticilerinin, öğretmen ve öğrencilerin karşılıklı anlayış ve saygı içinde olmalarının insan haklarıyla ilgili bilincin oluşması için gereklidir (akt. Altan, 2012).

İnsan hakları ve demokrasi eğitimi ancak insan haklarına saygılı, demokratik bir ortamda mümkündür. Sınıflar böyle bir eğitim için doğal ortamlardır. Öğretmenlerin derslerini daha demokratik ve insan haklarına saygılı bir ortamda yürütmeleri, öğrencilerin demokratik davranışlar geliştirebilmeleri için gereklidir (Akbaşı vd., 2010: 162).

İnsan hakları konusunda bilinçli olmak, bu hakları benimsemek ve savunmak bir kişilik özelliği olan tutum meselesidir (Aras, 2000). İnsan yetiştirme sorumluluğuna sahip olan öğretmen ve yöneticilerin bu değerlere sahip çıkmaları, öğrencilerin demokratik değerler geliştirmeleri, insan hakları konusunda olumlu tutum içinde olmaları noktasında önemlidir (Akbaşı vd, 2010). Öğrenciler için bir model konumunda olan öğretmen ve okul yöneticilerinin davranışları öğrencilerin davranışlarının şekillenmesinde önemlidir. Demokratik değerlere sahip olmayan, insan haklarına saygı göstermeyen bir yöneticinin bu değerlere sahip öğrenciler yetiştirebilme olasılığı çok düşüktür.

Bu çalışmada okul yöneticilerinin insan haklarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla okul ortamında gözlenmesi daha kolay olduğuna uzmanlarca karar verilen insan haklarından “zorla iş yaptırma (angarya), özel hayatın ve aile hayatının korunması, haberleşme özgürlüğü, ayrımcılık, düşünce ve ifade özgürlüğü, eğitim ve öğrenme hakkı” ile bu çalışma sınırlandırılmıştır. Çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Okul yöneticilerinin “zorla iş yaptırma” (angarya) ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Okul yöneticilerinin “özel hayatın ve aile hayatının korunmasına” ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Okul yöneticilerinin “haberleşme özgürlüğüne” ilişkin görüşleri nelerdir?
4. Okul yöneticilerinin “ayrımcılığa” ilişkin görüşleri nelerdir?
5. Okul yöneticilerinin “düşünce ve ifade özgürlüğüne” ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Okul yöneticilerinin “eğitim ve öğrenme hakkına” ilişkin görüşleri nelerdir?

YÖNTEM

Bu çalışmada betimsel yöntem kullanılmıştır. Betimsel çalışma şu anki durumu ortaya koymak için yapılan ya da var olan durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan çalışmalardır (Cohen, Manion ve Morrison 2000). Araştırmaya konu olana olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde tanımlanmaya çalışılır. Onları değiştirme çabası gösterilmez (Karasar, 1999: 77). Bu çalışmada da, okul yöneticilerinin insan haklarına ilişkin görüşlerinin betimlenmesi amaçlanmış ve nitel araştırma tekniklerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniğinin “esneklik, yanıt oranı, sözel olmayan davranış, ortam üzerindeki kontrol, soru sırası, anlık tepki, veri kaynağının teyit edilmesi, tamlık ve derinlemesine bilgi” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 123) gibi güçlü yönleri bulunduğu için bu çalışmada bu tekniğin kullanılması uygun bulunmuştur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Malatya ilinde farklı okul türlerinde görev yapan 34 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Araştırmada amaçlı örneklem türlerinden kolay ulaşılabilir örnekleme kullanılmıştır. Her düzey ve türdeki okul yöneticilerinden ulaşılması kolay olanlar ve görüşmeyi kabul edenlerle görüşme gerçekleştirilmiştir. Bunun için 50 okul yöneticisi ile irtibata geçilmiş, bunlardan bir kısmı görüşmeyi kabul etmemiş, bir kısmı ise görüşmeyi kabul ettiği halde uygun görüşme ortamını sağlamadığı için sağlıklı veri elde edilemediğinden çalışma grubundan çıkarılmıştır. Görüşme yapılan 41 yöneticiden 7'si değişik nedenlerden dolayı bazı senaryolarda görüş bildirmemiş ve araştırma analizi esnasında çıkartılarak 34 yönetici ile araştırma yürütülmüştür. Bu yöneticilerden 6's okul müdürü, 5'i müdür başyardımcısı, 23'ü müdür yardımcısıdır Okul yöneticilerinden müdürler M1, M2... Müdür Baş Yardımcıları MBY1, MBY2... ve Müdür Yardımcıları ise MY1, MY2... şeklinde kodlanmıştır. Örneğin M1 kodu bir numaralı okul müdürünü, MBY4, 4 numaralı müdür başyardımcısını göstermektedir.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada okul yöneticilerinin insan haklarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede “ Görüşmeci önceden hazırlamış olduğu konu ve alanlara sadık kalarak hem önceden hazırlamış olduğu soruları sorma, hem de bu sorular hakkında ayrıntılı bilgi almak amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 122). Görüşmede doğrudan sorular yerine, alan yazın taraması yapılmış, İnsan Hakları Derneğinin yayınlamış olduğu yıllık raporlar incelenmiş ve bir uzmanın görüşleri alınarak 50 senaryo geliştirilmiştir. Barter ve Renold (1999: 1)'a göre senaryolar daha az kişisel olduğu için hassas konularda insanların yargılarını açıklamalarına daha elverişlidir. Hill'e göre, yazılı veya resimli senaryolar nitel araştırmalarda benzer cevaplar almak için, Hazel'a göre katılımcıların düşünce ve görüşlerini belirtecekleri insanlar ve davranışlarıyla ilgili somut örnekler oluşturmak için gereklidir (Barter ve Renold, 1999).

Senaryoların dil açısından uygunluğunun denetlenmesi ve dil bilgisi hatalarının düzeltilmesi için bir Türkçe dilbilgisi uzmanının görüşleri alınmıştır. Senaryoların Türkçeye uygunluğu ve dil bilgisi, anlatım bozuklukları açısından incelenmesi tamamlandıktan sonra, senaryoların geçerlilik ve güvenilirliğini artırmak ve okul yöneticilerinin görüşlerini almak için en uygun senaryoyu seçmek için uzman görüşüne başvurulmuştur. Doktora yapmış olma kriterine göre Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalında 5, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalından 4 ve Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalından 1 olmak üzere toplam 10 öğretim üyesinin, bir ilin İnsan Hakları Derneğinde görev yapan iki avukatın, İnsan Hakları Komisyonu Başkanının, bir ilin Denetimli Serbestlik Şube Müdürünün ve iki savcının, toplam 16 uzmanın görüşleri alınmıştır. Uzman gruba öncelikle her bir insan hakkına yönelik olarak en az üç senaryonun bulunduğu bir form verilerek bu senaryolardan hangisinin verilen hak ile ilgili görüş almaya elverişli olduğunu saptamaları ve gerekli gördükleri düzeltmeleri yaparak görüşlerini yazabilecekleri boşlukların olduğu Ek 1'de bir örneği yer alan formlar dağıtılmıştır. Uzmanlardan bu insan haklarından hangilerinin okul ortamında gözlenmeye daha uygun olduğuna karar vermeleri de istenmiştir. 16 uzmandan çoğunluğunun tercih ettiği senaryo okul yöneticilerinin ilgili insan hakkına ilişkin görüş almaya uygun görülmüş ve uzmanların seçmiş oldukları ve aynı zamanda okul yöneticilerinin görüşlerini almada kullanılan senaryolar Ek 2'de verilmiştir.

Bu çalışmada senaryoların kullanılmasındaki asıl amacın yöneticilerin gerçek görüşlerini doğrudan sorularla değil de dolaylı olarak ortaya çıkarabilmek olduğundan, yöneticilere senaryoların insan haklarıyla ilgili olduğu söylenmemiştir. Karşılaştıkları benzer bir durumda nasıl davranacakları ve senaryodaki yöneticinin kendileri olması durumunda tepkilerinin ne olacağı sorularak daha samimî bir şekilde görüş bildirmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Elo ve Kyngäs, (2008: 107)'e göre Nitel araştırmalarda elde edilen verilerin analizinde farklı yaklaşımlar kullanılabilir. Strauss ve Corbin'e (1990, akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011) göre nitel veriler iki şekilde; *betimsel ve içerik analizi* şeklinde analiz edilebilir. Bu araştırmada her iki yöntem de kullanılmıştır. İçerik analizine göre daha yüzeysel olan betimsel analizde bireylerin görüşlerini çarpıcı

biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. İçerik analizinde toplanan veriler derinlemesine analiz edilir ve önceden belirgin olmayan temaların ortaya çıkarılmasına olanak tanınır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırma verilerinin çözümlenmesi ve yorumlanması araştırmacılar tarafından aşağıdaki şekilde gerçekleştirilmiştir:

Senaryolar hakkında yöneticilerin görüşleri yazılarak kaydedilmiş, veri kaybını önlemek için her senaryodan sonra senaryoya ilişkin görüş okunarak teyit ettirilmiştir. Her bir forma okul yöneticisinin Müdür, Müdür Başyardımcısı veya Müdür Yardımcısı olma durumuna göre bir kod verilmiştir. Okul yöneticilerinin senaryolarla ilgili görüşleri ve tepkileri, verdikleri yanıtlar araştırmacı tarafından titizlikle irdelenerek tümevarımsal bir yaklaşımla betimlenmiştir. İlk etapta, öze bağlı kalınarak ifadeler benzerliklerine göre sınıflandırma yapılarak kodlanmıştır. Kodlama yapılırken ifade sıklığının belirlenmesine dikkat edilmiştir. Kodlanan ifadelerin benzerlik ve farklılıkları göz önüne alınarak temalar oluşturulmuştur. Doğrudan alıntılarda aslına sadık kalınarak herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

BULGULAR

Bu bölümde senaryolar kullanılarak elde edilen bilgiler yorumlanmış ve yöneticilerin her bir senaryoya vermiş oldukları cevaplar diğerleriyle karşılaştırılarak uzman görüşü doğrultusunda yorumlanmıştır. Böylece yöneticilerin insan hakları konusundaki görüşleri ve konuya ilişkin tutumları değerlendirilmiştir.

1. Okul Yöneticilerinin Zorla İş Yaptırmaya (Angarya) İlişkin Görüşleri

Zorla çalıştırma yasağı “Kölelik, Kulluk ve Zorla Çalıştırma Yasağı” şeklinde İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 4.maddesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın ise 18.maddesi “Zorla Çalıştırma Yasağı” olarak düzenlenmiştir. Bu yasağın temelinde kişinin görevi dışında zorla başkasına hizmet ettirilmesi vardır. Angarya “geçici ve arızı bir durum olup ücretsiz olarak zorla çalıştırmak” (İnsan Hakları Başkanlığı, 2006: 53) biçiminde tanımlanmıştır.

Okul yöneticilerinin zorla iş yaptırmaya yönelik görüşlerini almak için hazırlanan senaryo da dört seçenek vardır. Bu dört seçenekten iki tanesi yöneticinin zorla iş yaptırmaya eğilimini (a) *Kitapları öğretmenlere taşıtırım* b) *Dersi boş olan bir sınıf var ise öğrencilere taşıtırım*) diğer ikisi ise olması gerekeni ifade etmektedir: (c) *Kitapların taşınması için okulda sürekli görevli işçilerden faydalanırım*, d) *Kitapların taşınması için hamal kiralarım*). Okul yöneticilerinden (a) seçeneğini tercih eden olmazken (b) seçeneğini, 5 yönetici tercih etmiştir. zorla iş yaptırmaya yönelik hazırlanan seçeneklerden (c) seçeneği 25 yönetici tarafından tercih edilirken, (d) seçeneğini 4 yönetici tercih etmiştir. Tablo 1 okul yöneticilerinin zorla iş yaptırmaya yönelik görüşlerini özetlemektedir.

Tablo 2 Okul yöneticilerinin “zorla iş yaptırmaya yasağına” yönelik görüşlerin

Okul Yöneticilerinin Görüşleri	Okul Yönetici No	f	%
a)Kitapları öğretmenlere taşıtırım.		0	0
b)Okulda sürekli görevli işçilerden faydalanırım.	M1, 2, 4, 6,MBY1, 2, 3, 4, MY3, 5, 6, 7, 8, 9, 11,12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20,21, 23	25	73,5
c)Öğrencilere taşıtırım.	MBY5, MY1, 4, 10, 22	5	14,7
d)Hamal kiralarım.	M3,5,MY2,19	4	11,7

Yukarıdaki tablo incelendiğinde okul yöneticilerinin çoğunluğunun (%85,2, f=29) zorla iş yaptırmaya (angarya) karşı oldukları görülmektedir. Okul yöneticilerinin çok azının (%14,7, f=5) zorla iş yaptırmaya yönündeki seçenekleri tercih ettikleri görülmüştür. Zorla iş yaptırmaya karşı olan okul yöneticilerinin bazılarının görüşleri şu şekildedir:

“Okulda sürekli görevli işçiler dururken başkasına yaptırmak görev karmaşasına yol açabilir.” (M1)

“Okulda bu iş için görevli olanlar varken başkalarına yaptırmam doğru olmaz.” (M2)

“Kişilerden asıl görevlerinin dışında iş beklerseniz asıl görevlerini yapmazlar ya da lakayt davranırlar.”MBY4

“Öğrenciye okul işini yaptırmanın yönetmelikte bunu söyler” MY20

Bu açıklamalar okul yöneticilerinin zorla iş yaptırmama konusunda yeterli bilince sahip olduklarını göstermektedir. Okul yöneticilerinin %85,2’inin benzer görüşlere sahip olması, insan hakları konusunda gelinen noktayı görmemiz açısından önemlidir. Okul yöneticilerinden zorla iş yaptırmaya ilişkin seçenekleri işaretleyenlerden bazılarının görüşleri ise şu şekilde olmuştur:

“Öğrenciye taşıtım, çünkü öğrencilerin de sorumluluk almaları öğrenci açısından iyi olabilir.” MBY5

“Öğrencinin de okulu ve okuldaki uygulamaları sahiplenmesi adına faydalı olur kanaatindeyim.” MY1

“Kitapların bir an önce taşınması ve maddi külfetinin olmaması için öğrencilere taşıtım.” MY4

Yukarıdaki görüşleri savunan yöneticilerin, aslında eğitimciler açısından anlamlı olan, sorumluluk duygusunun geliştirilmesi, okulu ve yaşadığı çevreyi bireyin benimsemesi, koruması ve kollaması gibi eğitsel ve maddi kaygılardan dolayı taşıma işini öğrencilere yaptırdıkları göstermektedir.

2. Okul Yöneticilerinin Özel Hayatın ve Aile Hayatının Korunmasına İlişkin Görüşleri

Özel hayatın ve aile hayatının korunması Avrupa Sözleşmesinin 8. maddesinde “özel hayata ve aile hayatına saygı” başlığı altında herkesin özel ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının olduğu belirtilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ise bu hakkı “özel hayatın gizliliği” (20.madde) olarak düzenlemiştir. Kişinin kendi bireysel hayatına başkalarının müdahale etmemesi, özel hayatını serbestçe düzenleyebilmesi ve yaşaması olarak görülen özel hayatın bir kısmını da aile hayatı oluşturmaktadır. Kişinin aile hayatına başkalarının müdahalesi insan haklarına aykırı olarak görülmektedir. Okul yöneticilerinin özel hayatın ve aile hayatının korunmasına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla oluşturulan senaryo da bir öğretmenin özel hayatını ilgilendiren bir durum verilmiş ve bu verilen özel durumu “başkalarıyla paylaşmıyız mı?” şeklinde okul yöneticilerine soru yöneltilmiştir. Verilen cevaplar incelenmiş ve okul yöneticilerinin özel hayatın gizliliğine ilişkin görüşleri aşağıdaki tablo da özetlenmiştir.

Tablo 3 Okul yöneticilerinin “özel hayatın ve aile hayatının korunmasına” ilişkin görüşleri

Okul Yöneticilerinin Görüşleri	Yönetici No	f	%
Paylaşmam.	M4, 5,6 MBY1, 3, 4 MY1, 2, 3, 4, 6, 7, 10, 13, 15, 16,19, 20, 21, 22, 23	21	61,7
Paylaşıyorum.	M3, MBY2,5, MY8, 9, 11, 12, 14, 17, 18	10	29,4
Duruma göre değişir.	M1,2, MY5,	3	8,8

Yukarıdaki tablo incelendiğinde okul yöneticilerinin çoğunluğunun (%61,7, f=21,) kişiye özel bilginin paylaşımı konusunda hassas oldukları, öğretmen arkadaşlarının kendileriyle paylaştıkları özel durumunu başkalarıyla paylaşmayacakları yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Özel hayatın gizliliğine ve aile hayatının korunmasına ilişkin olumlu görüş bildiren okul yöneticilerinin bazılarının görüşleri şu şekildedir:

“Okulun işlerini olumsuz etkilemediği sürece kişisel sıkıntılarının saklı kalması kişilik hakları gereğidir. Öğretmen arkadaşın durumun başkalarıyla paylaşmazdım.” M6

“Paylaşmam. Kötü davranışın düzeltilmesi için sürekli diyalog içinde olur, onu kazanmaya çalışırım” MBY3

“Bu durumu başkalarıyla paylaşmam. Olumsuz bir tepki vermem. Çünkü onun ne paraya nede nasihate ihtiyacı vardır. Onun yardımı, profesyonel yardıma ihtiyacı vardır.” MY6

“Başkalarıyla paylaşmam, para vermem fırsat buldukça onunla konuşarak bu işi çözme açısından yardımcı olurum.” MY19

“Paylaşmam. Çok doğal karşılarım. Başkalarının eksikliğini ifşa etmek doğru değildir” MY21

Yukarıdaki görüşler bu okul yöneticilerinin insan haklarına uygun davranış sergilediklerini göstermektedir. Özel hayata ilişkin bilgilerin ifşa edilmesi, başkalarıyla paylaşılması özel hayatın gizliliği ve aile hayatının korunmasına aykırıdır. Okul yöneticilerinin önemsenilecek bir kısmı (%29,4, f=10) bu özel durumu başkalarıyla paylaşabilecekleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Özel hayatın gizliliği ve aile hayatının korunması hakkına aykırı okul yöneticisi görüşleri şu şekildedir:

“Paylaşıyorum. Çünkü nasihate karnım tok diyen birine karşı başkalarını da uyardım. Diğer arkadaşlarına zarar vermesini istemem.” MBY2

“Aile çevresinde öğretmene yardımcı olabileceğine inandığım birileri varsa onunla paylaşabilirim. Öğretmenin psikolojik destek alması için yardımcı olmaya çalışırım. Nihayetinde bir insan ve hata yapmasının doğal olduğunu düşünürüm.” MBY5

“Öğretmene para da nasihat da vermezdim. Öğretmenin borç para olarak zararlı alışkanlıklara devam ettiğini diğer öğretmenlere anlattım. Zira paranın ödenmemesi ikinci bir soruna neden olarak okulun huzurunun daha da fazla bozulmasına neden olabilir.” MY12

“Bu öğretmenin durumunu başkalarıyla paylaşırım. Çözüm noktasında benim fikrimin dışında başkalarının fikrinden de yararlanarak çözüm için yol ararım.” MY17

Yukarıdaki görüşler özel hayatın gizliliği ve aile hayatının korunmasına ilişkin bazı okul yöneticilerinin yeterli özeni göstermediğini göstermektedir. Kişiyi özel bilgilerin başkaları ile paylaşılması gerekir. Yöneticinin çalışanların güvenini kaybetmesine neden olabilecek yukarıdaki görüşler insan haklarının da ihlal edildiğini göstermektedir. Okul yöneticilerinden bir kısmı ise özel hayatın gizliliğine ancak bazı durumlarda aykırı davranabileceklerini, duruma göre paylaşıp paylaşmayacaklarının değişeceğini söylemişlerdir (%8,8, f=3,)

3. Okul Yöneticilerinin Haberleşme Özgürlüğüne İlişkin Görüşleri

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8.maddesine göre, haberleşmenin engellenmesi de haberleşme özgürlüğünü ihlal eder. Anayasa ise, bu konuyu “haberleşme hürriyeti” başlıklı 22. maddesinde ayrı olarak düzenlemiştir. Okul yöneticilerinin haberleşme özgürlüğüne ilişkin görüşlerini almak üzere hazırlanan senaryoda kısaca “mevcut iktidarın doğal su kaynaklarını özelleştirmesini” eleştiren bir yazının okul gazetesinde yayınlanmasına izin verir misiniz? Ne tür yazıların yayımlanmasına karşı çıkarsınız? şeklinde düzenlenmiştir. Senaryodaki haberin yayınlanmasına ilişkin okul yöneticilerinin görüşleri Tablo 3’te özetlenmiştir.

Tablo 4 Okul yöneticilerinin “haberleşme özgürlüğüne” ilişkin görüşleri

Okul Yöneticilerinin Görüşleri	Yönetici No	f	%
Yazının yayınlanmasına izin veririm	M2, 3, MBY1, 3, 5, MY1, 3, 4, 5, 6,8, 10, 12, 13, 15, 17, 20, 21, 22,	19	55,8
Yazının yayınlanmasına izin vermem.	M1, 4, 5, 6, MBY2, 4, MY2, 7, 9, 11, 14, 16, 18, 19, 23	15	44,1

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi okul yöneticilerinin çoğunluğu (%55,8, f=19,) su kaynaklarıyla ilgili iktidarı eleştiren yazının yayınlanmasına izin verirken, önemli sayıda yönetici (%44,1, f=15) böyle bir yazının yayınlanmasına karşı çıkmaktadır. Okul yöneticilerine “Ne tür yazıların yayınlanmasına karşı çıkarsınız?” sorusu yöneltildiğinde verilen cevaplar Tablo 4’te özetlenmiştir.

Tablo 4 Okul yöneticilerinin “yayınlanmasına karşı çıktıkları konular”

Okul Yöneticilerinin Görüşleri	Yönetici No	f	%
Politik ve siyasi yazılara	M1, 4, 5,6, MBY2, 4, MY2, 7, 9, 10, 11,13, 16, 18, 19,20, 21, 23	18	52,9
Ülkeyi bölücü, ahlaki olmayan yazılara	M2, MBY1, 5 MY5, 6, 9, 11,17, 23	9	26,4
Üslubu kötü, propaganda nitelikli yazılara	M3, 5, MY3, 20,	4	11,7
Yalan ve suçlayıcı yazılara	MBY3, MY12, 21 22	4	11,7
Özel hayatı ilgilendiren yazılara	MY1, 12,15	3	8,8
Şiddet içerikli yazılara	MBY5, MY4	2	5,8
Komisyonun karşı çıktığı yazılara	MY8,16,	2	5,8
Milli ve manevi değerlere saygısız yazılara	My14	1	2,9

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi okul yöneticilerinin %52,9 (f=18) “siyasi” içerikteki yazıların yayınlanmasına karşı çıkmaktalar. İkinci sırada (%26,4, f=9) “ülkeyi bölücü, ahlaki olmayan yazılar” gelmektedir. Okul yöneticilerinin çok azı (f=4) kötü üslup, propaganda, yalan ve suçlayıcı yazılara karşı olduklarını belirtmişlerdir. Haberleşme özgürlüğüne ilişkin okul yöneticilerinin bazılarının görüşleri şu şekilde olmuştur:

“Okul gazetesi resmi gazete gibi değil, bütün fikirlere açık olan demokratik bilinci geliştiren özgür ve özgün olmasına dikkat ederim. Ülkeyi bölücü, ahlaki olmayan yazıları yayınlamam” M2

“Çocukların kendi görüşleri olduğu için düşünce yeteneklerini geliştirebilmeleri amacıyla, aşırıya kaçmadan, üsluba dikkat etmek kaydıyla yazılarını yayınlamalarına izin veririm. Bunun dışında üslubu kötü, bölücü, propaganda nitelikli yazılara izin vermem.” M3

“Kimseyi suçlamadan doğru ne ise onun yayınlanmasına izin veririm. Yalan haberlerin yayınlanmasına izin vermem.” MBY3

“Komisyonun seçim yaparken siyasi, politik, içerikli yazılara değil, edebi ve öğretici yazılara ağırlık vermesini tavsiye ederim. Olumlu ve yapıcı eleştirinin önemine inanırım. Ayrımcılık yapan kışkırtıcı yazılara karşı çıkarım.” MBY4

“Yazının suç teşkil etmediği sürece yasaklanmasını özgürlüklerin kullanılmasına engel oluşturduğunu düşünüyorum. Kişilik haklarına saldırı olan yalan ve yanlış haberlerin yayınlanmasına izin vermezdim.” MY12

Yukarıdaki yönetici ifadeleri incelendiğinde okul yöneticilerinin genel olarak haberleşme özgürlüğünden yana oldukları ancak “ülkeyi bölücü, ahlaki olmayan” (M2) üslubu kötü, bölücü, propaganda” niteliği taşıyan (M3) “ayrımcı” (MBY4) ve “yalan, yanlış haberlerin” (MY12) yayınlanmasına karşı oldukları görülmektedir. Tablo 4 ise okul yöneticilerinin siyasi yazılara karşı sert bir tutum içinde olduklarını, çoğunluk tarafından siyasetin kötü olduğunu, okul ortamına girmemesi gerektiğini savunduklarını göstermektedir.

4. Okul Yöneticilerinin “Ayrımcılığa” İlişkin Görüşleri

Çayır (2012: 7) “gruplararası eşitsizliğin hüküm sürdüğü modern toplumlarda, bazı gruplar diğerlerine oranla daha baskındır, hâkimdir, güçlüdür. Bu baskın gruplar azınlık, madun, alt konumlu olarak adlandırılabilir zayıf grupları damgalayabilir, tanımlayabilir ve etiketlendirebilir” diyerek, baskın grupların eylemlerinin ayrımcılığa neden olduğunu belirtmektedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 14.maddesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 10.maddesi “ayrımcılık yasağı”nı düzenlemiştir. Sözleşmeye göre “hak ve özgürlüklerden yararlanma, özellikle cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal azınlığa mensubiyet, servet, doğum veya herhangi bir statü gibi hiçbir nedenle ayırım yapılmaksızın sağlanır.” Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da benzer şekilde 10.madde ile ayrımcılığı yasaklamıştır. Okul yöneticilerinin ayrımcılığa ilişkin görüşlerini almak için geliştirilen senaryoya göre, babası adi bir suçtan uzun yıllar hapis yatmış bir öğrencinin sınıf ortamında öğrenci, öğretmen ve veliler tarafından dışlanması söz konusudur. Öğrencilerinin başka bir sınıfa alınmasını isteyen

veliler ve diğer öğrenci ve öğretmen tutumuyla ilgili olarak ne düşünüyorsunuz? şeklindeki soru okul yöneticilerine yöneltilmiş ve konuya ilişkin görüşleri analiz edilmiştir.

Okul yöneticilerinin tamamına yakını (%97,2, f=33) ayrımcılığa karşı çıkmıştır. Senaryoda verilen duruma ilişkin olarak ise okul yöneticilerinin çoğunluğu (%79,3, f=27) öğrencinin durumuyla ilgili veli, öğretmen ve öğrencilerle görüşme yaparak durumu çözme yolunu seçmiş ve yapılan ayrımcılığa karşı çıkmışlardır. Bu yöneticilerin bazılarının görüşleri şu şekildedir:

“Sınıf rehber öğretmeni, okul rehber öğretmenleri, derse giren branş öğretmenlerinin de katıldığı bir toplantı yaparak öğrencinin bu durumundan kurtulması ve sınıf tarafından kabullenilmesi için gerekli tüm çalışmaları yaparım.” M2

“Böyle bir durumda çocuğun asla ezilmesine ve horlanmasına hiçbir şekilde müsaade etmez ve o sınıfa girer çocuğun hiçbir günahının olmadığına sınıf arkadaşlarını şartlandırır ve gerekirse o sınıfın velileriyle de bir toplantı yapar konuşurdum. Okul ortamında herkes eşit haklara sahiptir.” M4

“Hiç kimse babasının ya da bir başkasının suçundan dolayı dışlanamaz, yargılanamaz. Öğrencinin sınıfını değiştirmem, sınıfını değiştirmek isteyen varsa kendisinin gitmesini teklif ederim. Öğretmen tutumunun yanlış olduğunu kendisine bir şekilde izah ederim. Bu konuda yanlış düşündüğünü gözlemlediğim herkese olması gerekeni anlatmaya çalışır, bu öğrenciyi toplumun her kesimine dahil etmeye çalışırım.” MBY1

“Babanın kabahatini çocuğa yüklemek ilkeliktir. Öğretmen ve öğrencilere bu öğrenciye karşı ayrımcı ve dışlayıcı bir tavır sergilememelerini, onu karşılarına almak yerine yanlarını almalarını salık veririm. Velilerin isteklerini ret ederim ve tutumlarının yanlış olduğunu lisanımünasiple anlatırım.” MBY4

“Öğretmenin böyle büyük bir tepki vereceğini düşünmüyorum. Bu öğretmenlik mesleğiyle bağdaşmaz. Bu gibi talepleri olan öğrenci ve velilere de gerekli cevabı verirdim. Çalıştığım kurumda böyle bir duruma müsaade etmem söz konusu değil.” MY9

Okul yöneticilerinin çoğunluğu yukarıda olduğu gibi insan haklarına saygılı, ayrımcılığa karşı çıkan bir tavır içinde olduklarını göstermişlerdir. Bir öğrencinin aile mensuplarından birisinin yapmış olduğu suçtan dolayı okul ortamında dışlanması veya ayrı muamele görmesi kabul edilemez. Okul yöneticilerinin bazıları (%50, f=17) özellikle “suçun bireysel olduğunu, ailenin diğer mensuplarının bundan dolayı yargılanmasının ya da dışlanmasının yanlış bir tutum olduğunu” belirtmişlerdir. Bu öğretmenlerden bazılarının görüşleri şu şekildedir:

“İşlenen suçun çocukla ilgisi olmadığını bu suçu babanın işlediğini, bu suçtan dolayı çocuğun sorumlu tutulamayacağını onlara anlatırdım.” MBY5

“Baba yüzünden çocuk suçlanamaz, bir kişi diğerinin aile bireyinin suçuna ortak değildir.” MY10

“Çocuğun ailesinin suçunu çekemeyeceği, bundan dolayı çocuğun masum olduğu, çocuğun maddi ve manevi yönden desteklenmesi gerektiğini veli, öğrenci, ve öğretmenlere anlatır, öğrenciyi topluma kazandırmaya çalışırdım.” MY11

Okul yöneticilerinden sadece bir tanesi (MY20) velilerin davranışını haklı, öğretmen davranışını olumsuz bulmuştur. Bu öğretmen “Verilen öğretmen tutumu olumsuz. Velilere hak veriyorum. Ancak okulda öğrenciler arasındaki sosyal farklar önde olmamalıdır” şeklinde görüş bildirmiştir.

5. Okul Yöneticilerinin “İfade ve Düşünce Özgürlüğüne” İlişkin Görüşleri

Çiçekli vd. (2007) AİHM'nin 2002-2005 yılları arasında Türkiye hakkında vermiş olduğu kararları analiz etmişler ve verilen 546 kararın 72'sinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10.maddesiyle düzenlenen “ifade özgürlüğüne” ilişkin olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu madde:

“Herkesin ifade özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü içerir. Bu madde devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmeleri bir izin rejimine bağlı tutmalarına engel değildir”

şeklinde düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da 10.madde ile ifade özgürlüğünü düzenlemiştir. Anayasanın 10. Maddesinin birinci fıkrası ifade özgürlüğünün üç unsurunu teminat altına alır: Kanaat sahibi olma özgürlüğü, bilgi ve fikir alma özgürlüğü, bilgi ve fikir açıklama özgürlüğü. Saygın (2012)'a göre "bilgi ve kanaatlerin açıklanması özgürlüğü, bir ülkenin siyasî hayatı ve demokratik yapılanması açısından büyük önem taşır."

Okul yöneticilerinin ifade özgürlüğüne ilişkin görüşlerini almak için geliştirilen senaryoda kaloriferlerin yanmama sebebinin okul yöneticisinin makam odasını yaptırmasını iddia eden bir yazının okul gazetesinde yayınlanması verilmiş ve bu duruma karşı okul yöneticilerinin tepkileri sorulmuştur. Okul yöneticilerini konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki tablo da özetlenmiştir.

Tablo 6 Okul yöneticilerinin "ifade özgürlüğüne" ilişkin görüşleri

Okul Yöneticilerinin Görüşleri	Yönetici No	f	%
Gerçekleri açıklarım	M6, MY1, 2, 3,4, 5, 6,8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 21 22, 23	18	52,9
Bu haberin yayımlanmasında sakınca görmüyorum.	M1, 2, 3, 4, 5, MBY1, 2, 4, 19	9	26,4
Böyle bir haberin yayımlanmasına karşı çıkarım	MY7, 12, 14, 20	4	11,7
Doğru ise yayımlanmasında sakınca görmem	MBY3, 5, MY17	3	8,8

Yukarıdaki tablo incelendiğinde okul yöneticilerinin çoğunluğu (%52,9, f=18) böyle bir haberin doğru olmayacağını bu yüzden de gerçeklerin araştırılıp açıklanması gerektiğini savunmuşlardır. İkinci olarak okul yöneticilerinden çoğunluğu müdür olmak üzere %26,4'ü "bu haberin yayınlanmasında sakınca görmüyorum" ifadesini kullanmışlardır. Üçüncü "Böyle bir haberin yayımlanmasına karşı çıkarım" (%8,8, f=4) ifadesiyle ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı tutum göstermişlerdir. Okul yöneticilerinden bazılarının konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir:

"İddianın doğruluğuna göre değişirdi. Eğer doğrusu ise gerçeklerini açıklamaya çalışırdım. Değilse kalorifer yanmamasının sebebini aynı kanalları kullanarak açıklardım" M1

"Bu tür yazıları ve iddiaları olgunlukla karşılarım. Ancak gerçeği de anlatma cihetine giderim. Çünkü yazıyı yasaklamak bu tür dedikodulara inanılmasına neden olur. Yapılacak tek şey doğruyu anlatmak ve izah etmektir. Okulun gelirinin nereye harcandığını okul gazetesinde ayrıntılı bir şekilde yayınlarım." MBY4

"Bu olay dedikodu mu yoksa gerçek midir onu sağlam kaynaktan öğrenirim. Eğer yalan ise doğrunun ortaya çıkartılmasını sağlarım. Eğer gerçek ise, bu durumu yanlış olduğunu ve bu yazının yayınlanmasını isterim." MY17

"Yazı basın özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilemez. Kişilik haklarına saldırı söz konusudur. Bu üslup okula zarar verir. Sorunların çözümünden çok yeni sorunların doğmasına neden olur. Bu yazıyı yazarlar hakkında soruşturma açar savunmalarını alır gerekli cezaları veririm." MY12

"Bu iddianın gazeteden ziyade okul idaresince paylaşıp değerlendirilmesini tercih ederim. Yayınlanmasına karşı çıkarım." MY20

Yukarıdaki ifadeler M1, MBY4 ve MY17 'nin ifadesi okul yöneticilerinin ifade özgürlüğü kapsamında olaya baktıklarını gösteren örneklerdir. Ancak bu ifadelerin zıddına MY12 ve MY20'nin ifadeleri ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı tutumu göstermektedir. MY12 böyle bir haberin kişilik haklarını ihlal ettiğini düşünmekte ve bu haberle ilgili soruşturma açıp gerekli cezayı vereceğini ifade etmektedir.

Okul yöneticilerinin ifade özgürlüğüne yönelik görüşleri genel olarak İnsan Hakları Beyannamesinde yer aldığı gibi, ifade özgürlüğüne saygılı iken, bazı yöneticilerin kendilerine yönelik eleştirilere tahammül edemedikleri, MY12'nin de ifade ettiği gibi bunu kişilik haklarını ihlal olarak gördüğü görülmektedir. Okul yöneticilerine yönlendirilen senaryodaki durumu okul yöneticilerinin hiç birisi kabullenmemişlerdir. Böylesi bir durumun mümkün olmayacağını belirtmeleri, öğrencileri öncelikli gördüklerini ifade etmeleri eğitim camiası açısından ümit verici olarak değerlendirilebilir.

6. Okul Yöneticilerinin Eğitim ve Öğrenim Hakkına İlişkin Görüşleri

Eğitim ve öğrenim hakkına ilişkin düzenleme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) birinci protokolünün 2.maddesinde ve Anayasanın 42.maddesi ile düzenlenerek eğitim hakkından hiç kimsenin yoksun bırakılamayacağı vurgulanmıştır. Bu maddeler ayrıca eğitim ile ilgili yükümlülüğü ailenin dini ve felsefi inançlarına uygun olarak devlet tarafından yerine getirilmesi belirtilmektedir. Devletin bu yükümlülüğü temel eğitim ve devlete ait okullar ile sınırlı tutulmuştur. Arslan (2005: 64) devletin ailenin dini inanç ve felsefi bakış açısına uygun eğitim vermesini iki nedenle açıklamıştır. Birincisi ailenin dini eğitim vermesinin engellemek, ikincisi ise belli bir dini ve felsefi müfredatın oluşturulmasında ailelerin dini inanç ve felsefi bakış açılarına dikkate almaktır. AİHS'ne uygun olarak anayasanın 42 maddesi eğitim ve öğrenim hakkından kimsenin yoksun bırakılamayacağını, ilköğretimin zorunlu ve parasız olduğunu özel eğitime ihtiyaç duyan ve başarılı fakat yoksul öğrencilere devletin yardım edeceğini garanti altına almaktadır. Okul yöneticilerinin eğitim ve öğrenme hakkına ilişkin görüşlerini almak için geliştirilen senaryoda tarım (kaysı) işinde çalıştıkları için okul çağındaki iki kız çocuğunu okula kaydettirmeyen bir velinin durumu verilmiştir. Okul yöneticilerinin konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki tablo da verilmiştir.

Tablo 7 Okul yöneticilerinin “eğitim ve öğrenme hakkına” ilişkin görüşleri

Okul Yöneticilerinin Görüşleri	Yönetici No	f	%
Aileyi ikna etme.	M2,3,4 MBY1, 2, 4, MY2,3,4,5, 7, 9,11,12, 13, 15, 17,19, 21 22,	20	58,8
Kanunî zorunluluk.	M1,6,MBY1,2,4,MY1,5,6,8,14,15,16,20,22,23	15	44,1
Ailenin maddî durumu.	M3,4,MBY3,MY3,8,10,11,12,13,16,17,20	12	35,2
Cinsiyet ayrımı yanlış.	MBY4, MY7,12,16,17	5	14,7

Tablo 6'ya göre okul yöneticilerinin %58,8'i (f=20) “aileyi ikna etmek” gerektiğini düşünmektedir. İkinci sırada eğitimin kanuni bir zorunluluk olduğu vurgulanmaktadır (%44,1, f=15). Aileyi ikna etmeden sonra kanuni zorunluluğun olduğunun hatırlatılması anlamlıdır. Eğitimin kanuni bir zorunluluk olduğunu söyleyen öğretmenlerden ancak 6'sı (%17,6) aileyi ikna etme yolunu seçtikten sonra kanuni zorunluluğu hatırlatmaktadır. Buda okul yöneticilerinin önemli bir kısmının aslında eğitimin bir insan hakkı olmasından ziyade bir kanuni zorunluluk gereği olduğu için olması gerektiğini düşündüğü şeklinde yorumlanabilir. Senaryo gereği kaysı işinde çalışan ve aileye ekonomik gelir sağlayan bu kız öğrencilerinin okula gitmesini sağlamak için okul yöneticilerinin %35,2'si (f=12) ailenin maddi durumunu düzelterek tedbirlerin alınması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Son olarak okul yöneticilerinin çok azı (%14,7, f=5) “cinsiyet ayrımının yanlış” olduğunu belirtmişlerdir. Eğitim ve öğretim hakkına ilişkin okul yöneticilerinin bazılarını görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Okumanın, okula gitmenin önemini anlatırım. Bir insanın hayatı boyunca tarım işçiliğine mahkûm edilmesi doğru değildir. Kaldı ki toplumun okumuş kızlara çok daha fazla ihtiyacı vardır. Onlar geleceğin anneleridir. Onlar ne kadar bilgili olursa, onların yetiştireceği çocukta o kadar iyi olacaktır. Hem kanunen okula gitmek zorunludur.” M1

“Elbette kız çocuklarının okullaşması için gereken çabayı gösteririm. Ailenin maddi durumunun geliştirilmesi için gerekli yerlere girişimde bulunurum. Mutlaka kız çocuklarının okuyabilmesi için elimden gelen resmi veya gayri resmi çabayı gösterim.” M3

“Veliye çocukları arasında cinsiyet ayrımı yapmanın yanlış olduğunu anlatırım. Kız çocuklarının okuma hakkını engellemesinin zararlarını ifade ederek okula göndermesini isterim. Veli inadında diretirse yasal yollara başvurarak okula devam etmelerini sağlamaya çalışırım.” MBY4

“Öncelikle bu ailenin gelir kaynağının artırılması gerekmektedir. Bununla ilgili bizim bir yetkimiz olmadığı için bu konuyla ilgili makamların kız çocuklarının okuması için devreye girmesini sağlamaya çalışırdım”. MY8

Yukarıdaki ifadeler incelendiğinde, hiçbir yöneticinin eğitim ve öğrenme hakkının bir insanlık hakkı olduğuna, dolayısı ile bu hakkın maddi veya cinsel nedenlerden dolayı engellenmemesi gerektiğine vurgulamamışlardır. Yukarıda görüşlerine yer verilen yöneticilerden birincisinde (M1) okumanın önemi, okumuş kadınlara olan ihtiyaç ve okumanın kanuni zorunluluk olması vurgulanmaktadır. İkinci (M3) ve

dördüncü (MBY8) yöneticilerin ifadelerinde ise ailenin maddi durumuna vurgu yapılmaktadır. MBY4 kodlu yöneticinin ise cinsiyet ayırımından dolayı okula gitmemenin yanlış olduğuna dikkat çektiği görülmektedir. Halbuki temel eğitim, kız-erkek, zengin-fakir, herhangi bir kanunda ya da yönetmelikte yer alması ön koşul olmadan bütün insanlar için bir haktır. Okul yöneticilerinin hiçbirisinin insan olmanın gereği olarak cinsiyet veya maddi duruma bakılmaksızın her vatandaşın bu haktan yararlanması gerektiğini vurgulamamış olmaları, dolaylı anlatımlar kullanmaları, insan haklarıyla ilgili bilgi eksikliğinden kaynaklanabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnsan haklarına saygılı bir toplumun oluşturulması öncelikle doğru modellerin varlığıyla mümkündür. Çevrenin insan gelişime olan etkisi bugün doğuştan gelen özelliklerden daha önemli görülmektedir. Öyleyse insan haklarına saygılı bir toplumun oluşması için okullarda öğrencilerini model olarak çevrelerinde yer alan yönetici ve öğretmenlerin insan hak ve özgürlükleriyle bağdaşmayacak davranışlarda bulunmamaları gerekir. Saygın (2012:1)'in ifade ettiği gibi, "insan hakları konusunda oluşturulan yasal standartlar, mekanizmalar, eğer bireyler bunların varlığı ve önemi hakkında bilinç sahibi değil iseler hiçbir değer ifade etmez."

İnsan hakları çok geniş bir kavramdır ve çok sayıda hak ve özgürlüğü kapsamaktadır (Çeçen, 2000). İnsan hakları, özellikle sivil haklar, insanların tek başlarına veya başkalarıyla birlikten kendilerini gerçekleştirmelerine ve geliştirmelerine imkân verecek şekilde özel alanı garanti altına alan haklardır. Sivil hakların dışında siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel haklar da mevcuttur. Bu haklar bireyselliğin ve toplumun temelini oluştururlar. Çok geniş bir alanı kapsayan insan haklarından "zorla iş yaptırmama" konusunda okul yöneticilerinin davranışları insan hakları konusunda önemli bir mesafe alındığını göstermektedir. Okul yöneticilerinin önemli bir çoğunluğu zorla iş yaptırmaya karşı çıkmışlar, birçoğu görevi olmayan işleri insanlara yaptırmamanın doğru olmadığını savunmuştur.

Görüş alınan başka bir hak konusu ise "özel hayatın ve aile hayatının korunması" hakkıdır. Okul yöneticilerinin çoğunluğunun kişiye özel bilginin paylaşımı konusunda hassas oldukları, öğretmen arkadaşlarının kendileriyle paylaştıkları özel durumunu başkalarıyla paylaşmayacakları yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Kişiyeye özel bilgilerin paylaşımında "zorla iş yaptırmama" kadar okul yöneticilerinin hassas olmadıkları görülmektedir.

Okul yöneticilerinin birçoğu su kaynaklarıyla ilgili iktidarı eleştiren yazının yayınlanmasına izin verirken, önemli oranda yönetici (%44,1) böyle bir yazının yayınlanmasına karşı çıkmakta, dolayısı ile de haberleşme özgürlüğünü ihlal etmektedirler. Okul yöneticileri en çok siyasi içerikli yazıların çıkarılmasına karşı çıktıkları görülmüştür. Siyasi içerikli propagandanın da okul yöneticileri tarafından sansürlendiği görülmektedir. Ancak propaganda yapma, fikir ve düşüncelerini yayma da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ifade özgürlüğü kapsamında yer aldığından, okul yöneticilerinin bu tutumlarının insan haklarına aykırı olduğu düşünülebilir.

Okul yöneticilerinin tamamına yakını ayrımcılığa karşı çıkmışlardır. Okul yöneticilerinden sadece birisi velileri haklı bulduğunu belirtmiştir. Bu yöneticilerden önemli bir çoğunluğu öğrencinin durumuyla ilgili veli, öğretmen ve öğrencilerle görüşme yaparak durumu çözme yolunu seçmiş ve yapılan ayrımcılığa karşı çıkmışlardır. Yöneticilerin karşılıklı görüşme ile veli, öğretmen ve öğrencileri ikna etme yolunu tercih etmeleri önemli demokratik bir gelişme olarak görülebilir.

İnsan haklarına saygılı, ayrımcılığa karşı çıkan bir tavır içinde olan okul yöneticilerine göre bir öğrencinin aile mensuplarından birisinin yapmış olduğu suçtan dolayı okul ortamında dışlanmaması veya ayrı muamele görmemesi gerekmektedir. Okul yöneticilerinden bazıları özellikle "suçun bireysel olduğunu" vurgulamışlardır. Yöneticilerin ayrımcılık konusunda sergiledikleri bu tutum sevindiricidir. Öğrencilerin ve dolayısıyla da bireylerin toplumda eşit haklara sahip olmaları, farklılıklarından dolayı kötü muamele görmemeleri insan haklarının bir gereğidir.

Düşünce ve ifade özgürlüğü yönünde okul yöneticilerinin çok azı olumsuz görüş bildirmişlerdir. Okul müdürünün kendisine makam odası yaptırmaması dolayısı ile kaloriferlerin yanmadığı iddiasını yayımlanmasına bazı yöneticiler karşı çıkmıştır. Ancak bu oran çoğunluğun böyle bir haberin doğru olmayacağını bu yüzden de gerçeklerin araştırılıp açıklanması gerektiği görüşü ve bazı yöneticilerin böyle bir haberin yayımlanmasında sakınca görmemesi insan hakları açısından olumlu değerlendirilse de yeterli değildir.

Eğitim ve öğrenim hakkının genelde ekonomik ve cinsiyet ayrımcılığı gibi nedenlerden dolayı engellenmektedir. Okul yöneticilerine yönlendirilen senaryoda da ekonomik nedenler ve cinsiyete bağlı eğitim hakkının engellenmesi söz konusudur. Bu durum okul yöneticilerinin eğitimi bir hak olarak görmekten ziyade bir ayrımcılık aracı olarak görmelerine neden olmuştur. Kız öğrencilerin eğitim haklarının ellerinden alınmasına okul yöneticilerinin tamamı karşı çıkmakla birlikte, eğitim hakkının sağlanması için bazı okul yöneticileri aileyi ikna yolunu, yasal işlem yapılmasını, ailenin maddi durumun iyileştirilmesini önerdiği, bazı yöneticilerinde cinsiyet ayrımının yanlışlığına vurgu yaptığı gözlemlenmiştir.

Akbaşlı vd. (2010)'in "İlköğretim okul yöneticilerinin insan haklarına yönelik görüşleri" adlı çalışma ile benzerlik bulunmasına rağmen, bu çalışma genel olarak okul yöneticilerinin insan haklarına yönelik görüşlerini belirlemeye odaklanmış, okul yöneticilerini öğretim kademesine göre sınıflandırmamıştır. Akbaşlı ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada doğrudan insan haklarına yönelik bilgi ölçülmüş ve insan haklarına yönelik sorular sorulmuşken, bu çalışmada farklı bir yöntem olarak senaryolar geliştirilmiş ve davranış düzeyinde okul yöneticilerinin görüşleri alınmaya çalışılmıştır.

Araştırma örnekleme daha geniş tutularak ve diğer insan haklarını da kapsayacak derinlemesine araştırmalar yapılabilir ve yöneticilerin insan haklarına ilişkin görüşleri belirlendikten sonra yöneticilere insan hakların yönelik hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. Bu araştırma verileri çoğunluğun olumlu düşüncelere sahip olduğunu gösterse bile, okul ortamında öğretmen, öğrenci ve velilere örnek oluşturacak bir konuma sahip okul yöneticilerinin insan hakları konusunda daha hassas olmaları ve insan haklarını daha iyi anlayıp topluma yansıtılmaları beklenir. Okul yöneticilerinin insan hakları konusunda zayıf ve güçlü yönlerini belirlemeye yönelik çalışmalar yapılarak, zayıf oldukları alanlarda hizmet içi eğitim almaları sağlanabilir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda diğer insan haklarına yönelik olarak okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşlerinin alınması faydalı olabilir. İnsan haklarına ilişkin olarak nitel araştırma yöntemleriyle birlikte nitel ölçme araçları da kullanılabilir. Çalışmaların güvenilirlik ve geçerliliği artırmak ve zamana bağlı olarak yöneticilerin görüşlerinde farklılaşma olup olmadığını, farklılık var ise bunun sebeplerinin neler olabileceği sonraki araştırmalara konu edilerek farklı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Altan, S. (2012). Global Youth LEAD: A Study of Civics and Human Rights Education in Turkey. http://cice.londonmet.ac.uk/fms/MRSite/Research/cice/2012%20Conference/2012%20Student%20Conference%20/Servet%20Altan_%20Global%20Youth%20LEAD%20Club%20A%20Study%20of%20Ci.pdf
- Akbaşlı, S., Yıldırım, A. ve Şahin, M. (2010). İlköğretim Okul Yöneticilerinin İnsan Haklarına Yönelik Görüşleri. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 5 (1) 1C0121.
- Akay, A. S. (1998). *İnsan hakları ve Türkiye*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Akot, M. (2009). "Birleşmiş Milletler Örgütü ve Dünya Barışı" *Kent Yaşam*. http://www.extrahaber.com/artikel.php?artikel_id=71 (10 Aralık, 2012).
- Aras, H. (2000). *Vatandaşlı ve İnsan Hakları dersinde öğrencilere insan haklarıyla ilgili tutumların kazandırılması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Ankara.
- Arslan, Z. (2005). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Din Özgürlüğü*, Ankara: LDT ve Avrupa Komisyonu.
- Bandura, A. (1986). *Social Foundations of Thought and Action: A social-cognitive theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Barter, C. ve Renold, E. (1999). "The Use of Vignettes in Qualitative Research" *Social Research Update*, 25, Department of Sociology, University of Surrey, Guildford GU2 7XH, England. <http://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&sl=en&tl=tr&u=http%3F%2F%2Fsru.soc.surrey.ac.uk%2FFSRU25.html&anno=2> (11 Aralık, 2012).
- Beetham, D. & Boyle, K. (1998). *Demokrasinin Temelleri*. Ankara: Liberte Yayınları
- Branson, M. S. & Purta, J. T. (1982). Introduction, in: M. S. Branson & J. T. Purta (Eds) *International human rights, society and the schools* (Washington DC, National Council for the Social Studies Bulletin 68), 1-7.
- Bottery, M. (1999) Getting the balance right: duty as a core ethic in the life of the school, *Oxford Review of Education*, 25(3), 369-387.

- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2005). *Research methods in education*. (5.Ed.). London: RoutledgeFalmer.
- Çayır, K. (2007). Tensions and dilemmas in human rights education in Turkey. *Human rights in Turkey*, ed. Z.F. Kabasakal Arat, 233–45. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Çayır, K. (2011). Turkey's New Citizenship and Democracy Education Course: Search for Democratic Citizenship in a Difference-Blind Polity? *Journal of Social Science Education* 10,(4), 22–30.
- Çayır, K. (2012). *Gruplararası İlişkiler Bağlamında Ayrımcılık*. <http://www.secbir.org/wp-content/uploads/2011/02/01-KENAN-%C3%87AYIR-1.pdf>
- Çayır, K. & Gürkaynak, İ. (2008). The state of citizenship education in Turkey: Past and present. *Journal of Social Science Education* 6,(2), 50–58.
- Çayır, K. & Bağlı, M. T. (2011). 'No-one respect them anyway': Secondary school students' perceptions about human rights education in Turkey, *Intercultural Education*, 22(1), 1-14.
- Çeçen, A. (2000). *İnsan Hakları*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Çeçen, A. (10 Şubat, 2012). İnsan hakları ve insancıl hukuk. http://www.turkhukukkurumu.org.tr/Siteyazi/20120222_1.pdf
- Çiçekli, B., Eryılmaz, M.B. ve Yılmaz, Ö. (2007). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye kararlarının analizi (2002-2005). *Uluslararası Hukuk ve Politika* 3(9), 28-59.
- Drubay, A. (1986). Educational aims, content and methods in secondary education, in: R. T. Harris & C. Hahn (Eds). *The teaching of contemporary world issues* (Paris, UNESCO), 67–89.
- Elkatmış, M. (2012). İnsan hakları ve vatandaşlık ara disiplini kazanımlarının gerçekleştirme düzeyi. *Akademik Bakış Dergisi*, 29 (6). <http://www.akademikbakis.org/>
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1), 107–115.
- Erdoğan, M. (1997). *Anayasal Demokrasi: Anayasa Hukukuna Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Eser, M. (2005). İnsan haklarının kültürel boyutu. *Düşün ve Kültür Dergisi* 2 (41-42) <http://www.kirkayakdergisi.com/pdf/insanhaklari.pdf>
- Genç, S. Z. ve Güner, F. (2012). İlköğretim öğretmenlerinin demokrasi eğitimi ve okul meclisleri projesi'ne yönelik görüşleri (Çanakkale ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(3), 747-766.
- Goldberg, J.L. (2008). The impact of a human rights education on student attitudes and behaviours. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Northcentral University, Graduate Faculty of the School of Education, Prescott, Arizona.
- Gök, F. (2003). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Ders Kitapları. *Ders Kitaplarında insan Hakları: Tarama Sonuçları*. 158–71. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Gölcüklü, A. F. ve Gözübüyük, A. Ş. (2002). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözütok, F.D., Gülbahar, Y. ve Köse, F. (2007). Teacher training on human rights through E learning. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences* 40(1), 135-156.
- Gümüşeli, A.İ., (2007). *Demokrasiyi Öğrenme ve Yaşama Geçirme: Avrupa Demokratik Vatandaş Eğitimi Komisyonu, Demokratik Okul Yönetimi Modeli*.
- Gündoğdu, K. (2004). A case study on democracy and human rights education in an elementary school. (Unpublish Disertation Thesis) Graduate School of Sciences of Middle East Technical University, Department of Educational Sciences, Ankara.
- Güven, A. ve Akkuş, Z. (2004). Demokratik değer kazanımında okulların rolü. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9, 217-224.
- İnsan Hakları Başkanlığı (2006). *İnsan Hakları*. Ankara: Matus Basımevi Reklam ve Yayıncılık Tic. Ltd. Şti.
- Kapani, M. (1991). *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Karatekin, K., Merey, Z., Sönmez, Ö. F ve Kuş, Z. (2012). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumları. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. (7)4, 2193-2206
- Kepenekçi, K. Y. (2000). *İnsan Hakları Eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kepenekçi, K.Y. (2003). İlköğretimde insan hakları ve sorumluluk eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, (2) 34, 280-299.
- Kepenekçi, K. Y. (2005). A study of effectiveness of human rights education in Turkey, *Journal of Peace Education*, 2(1), 53-68.

- Kepenekçi, K. Y. (2009). Children's right to acquire information and be protected from injurious publications in textbooks. *Elementary Education Online*, 8(3), 965-977. [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr>
- Koçoğlu, E. (2012). Cumhuriyetten günümüze insan hakları ve demokrasi kavramları açısından sosyal bilgiler dersi eğitim programının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (7), 1-20.
- Kuck, C.L. (1992). *A study of public and parochial teachers' knowledge, attitudes, and practices relating to student rights*, (Doktora Tezi), University of Illinois, Chicago
- Orend, B. (2002). *Human Rights: Concept and Context*. Ontario: Broadview Press. <http://www.du.edu/korbel/hrhw/booknotes/2004/zwiebach-2004.html> (20 Kasım, 2012).
- Pettman, R. (1984). *Teaching for human rights* (Strasbourg, Council of Europe, Human Rights Commission).
- Richardson, R. (1979). *Learning in a world of change: methods and approaches in the classroom* (Paris, UNESCO).
- Saygın, N. (2012). *İnsan Hakları*. <http://www.nevsehir.adalet.gov.tr/MAKALALER/244.pdf> (13 Ocak, 2013).
- Şahin, İ (2009). Demokrasi ve insan hakları eğitimi. *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, (4)4, 1341-1354. <http://kisi.deu.edu.tr/idris.sahin/%C4%B0nsan%20haklar%C4%B1%20ve%20Demokrasi%20E%C4%9Fitimi.pdf>
- Şişman, M., Güleş, H. ve Dönmez, A. (2010). Demokratik bir okul kültürü için yeterlilikler çerçevesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 167-182.
- Torun, İ. (3 Temmuz, 2009). İnsan hakları ve demokrasi dersinin misyonu ve uygulamada karşılaşılan sorunlar. *E-akademi*, 89, http://www.e-akademi.org/makaleler/itorun_1.htm
- T24 (13 Mayıs, 2011). Türkiye'nin İnsan Hakları Karnesi Kötü, *T24 Bağımsız İnternet Gazetesi*. <http://t24.com.tr/haber/turkiyenin-insan-haklari-karnesi-kotu/144967>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yiğittir, S. (2003). *İlköğretim 7. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Özel Amaçlarının Gerçekleşebilirlik Düzeyi* (Yüksek Lisans Tezi), İlköğretim Anabilim Dalı, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yürük, A.T., Karakul, S. (1998). *Çağdaş Toplumda İnsan Haklarının Doğuşu ve Gelişimi. Çağdaş Yaşam Çağdaş İnsan (3. Ünite)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Zwiebach, P. (2004) Deputy County Attorney, Nassau County, New York <http://www.du.edu/korbel/hrhw/booknotes/2004/zwiebach-2004.html> (20 Kasım, 2012).
- 1739 SK. "Milli Eğitim Temel Kanunu" *Resmi Gazete*, Sayı: 14574, 24 Mayıs 1973, Md.2/1.

Ek 1. Uzman görüşü almak için kullanılan form örneği

Değerli Öğretim Elamanı,

Okul yöneticilerinin *İnsan Haklarına İlişkin Görüşlerini* belirlemek amacıyla bir çalışma yapılması planlanmaktadır. Okul yöneticilerinin görüşleri aşağıdaki senaryolardan sizin belirleyeceğiniz senaryolarla dolaylı olarak alınması düşünülmektedir. Lütfen, aşağıdaki senaryolardan **en uygun bulduğunuz senaryoyu işaretleviniz (X)** ve **senaryolarda düzeltilmesi gereken ifadeler var ise**, lütfen senaryonun altındaki boşluğa yazınız.

ZORLA İŞ YAPTIRMA (Angarya)

1.Senaryo: MEB öğrencilere dağıtılmak üzere okulunuza bir kamyon dolusu kitap göndermiştir. Ancak kitapların okul kütüphanesine taşınıp, dağıtımı için hafta başını beklemeniz gerekmektedir. Kitapların indirilip taşınması için aşağıdaki yöntemlerden hangisini tercih edersiniz?

- Kitapları öğretmenlere taşıtırım.
- Dersi boş olan bir sınıf var ise öğrencilere taşıtırım.
- Kitapların taşınması için okulda sürekli görevli işçilerden faydalanırım.
- Kitapların taşınması için hamal kiralarım.

Bu tercihinizin sebebini açıklar mısınız?

.....
.....
.....

2.Senaryo: Oturduğunuz evin okuldan çok uzak olduğunu düşünerek okulun yakınlarında bir eve taşınmaya karar verdiniz. Nakliye için fazla para ödemek istemediğinizden bir velinizin kamyonu ile evi taşımaya karar verdiniz. Eşyaları yüklerken siz ve veli oldukça yorulunuz, eşyaların kiraladığınız eve kamyonun taşınması gerekmektedir. Ev okulunuzun hemen karşısındadır. Hafta sonu olmasına rağmen okul bahçesinde bazı öğrencilerin olduğunu gören veli size öğrencilerden yardım almanızı önerir. Bu durumda bahçede oynayan öğrencilerinizden güçlü kuvvetli olanları seçip taşıma işini daha hızlı yapacağınız açıktır. Bu durumda ne yaparsınız? Niçin?

.....
.....
.....

3.Senaryo: Okuluza öğretmenlik uygulaması dersi için Eğitim Fakültesinden öğrenciler gelmektedir. İngilizce öğretmenliği bölümünden gelen öğrencilere okulunuzun İngilizce öğretmenleri sınıfı bırakarak bütün dersleri onların anlatmasını istemekte ve kendisi de öğretmenler odasında kitap okumaktadır. Staj için gelen öğrenciler bütün haftalık dersleri öğretmenin kendi aralarında paylaştığını ve dersleri kendilerinin anlattığını, öğretmenin çoğunlukla okuldan ayrıldığını veya öğretmenler odasında oturduğunu, "bir sorun olursa beni telefonla arayın" dediğini söylemişlerdir. Bu durumu nasıl değerlendirmeniz?

.....
.....
.....

Ek 2. Okul yöneticilerinin görüşlerini almak için kullanılan senaryolar

1. *Zorla iş yaptırma*ya ilişkin senaryo:

MEB öğrencilere dağıtılmak üzere okulunuza bir kamyon kitap göndermiştir. Kitapların okul kütüphanesine taşınıp, dağıtımının bir an önce yapılması gerekmektedir. Kitapların indirilip taşınması için aşağıdaki yöntemlerden hangisini tercih edersiniz?

- Kitapları öğretmenlere taşıtırım.
- Dersi boş olan bir sınıf var ise öğrencilere taşıtırım.
- Kitapların taşınması için okulda sürekli görevli işçilerden faydalanırım.
- Kitapların taşınması için hamal kiralarım.

Bu tercihinizin sebebini açıklar mısınız?

2. *Özel hayatın ve aile hayatının korunmasına* ilişkin senaryo:

Okulunuzdaki öğretmenlerden birisi sadece sizin bildiğiniz bazı kötü alışkanlıklarından dolayı sık sık maddi sıkıntı yaşamaktadır. Öğretmeni huyundan vazgeçirmek için ne kadar görüşmüşseniz de faydası olmamıştır. Bu öğretmen yine parasız kaldığı bir gün odanıza gelerek sizden para istemiştir. Daha önce aldığı borcunu ödemediği için siz de paranızın olmadığını, kendisine para değil nasihat verebileceğinizi söylediniz. Öğretmen de "nasihate karnım tok" diyerek yanınızdan ayrılmıştır. Bu öğretmenin durumunu başkalarıyla paylaşır mısınız? Böyle bir durumla karşılaşırsanız tepkileriniz nasıl olurdu? Niçin?

3. *Haberleşme özgürlüğüne* ilişkin senaryo:

Okulunuzda düzenli olarak bir okul gazetesi çıkartılmaktadır. Bu gazetede yayımlanacak olan yazılar öncelikle okul müdürü ve bir müdür yardımcısının onayından geçtikten sonra yayımlanmaktadır. Size son gelen ve gazetede yayımlanması istenen yazılardan birinde doğal su kaynaklarının şişe su yapılması için özel şirketlere satılması ve bu konuya göz yumman mevcut iktidar çevreye duyarsızlığı nedeniyle eleştirilmektedir. Öğrencinin bu yazısının yayımlanmasına izin verir misiniz? Ne tür yazıların yayımlanmasına karşı çıkarsınız.

4. *Ayrımcılığa* ilişkin senaryo:

Okulunuzda adi bir suçtan dolayı babası uzun yıllar hapis yatmış bir öğrenci bulunmaktadır. Öğrenciler bu öğrenciyle aynı sınıfta okumak istememekle beraber, bazı öğrenciler bu çocuğun babasından dolayı kendisiyle alay etmektedirler. Öğrencinin sınıfta öğretmen tarafından arka sıralara oturtulduğunu ve öğrencinin tek başına oturduğunu gördünüz. Öğrencilerinin başka sınıfa alınmasını isteyen veliler ve diğer öğrenci ve öğretmen tutumuyla ilgili olarak ne düşünüyorsunuz?

5. *İfade ve düşünce özgürlüğüne* ilişkin senaryo:

Okul gazetesinde öğretmen ve öğrenciler farklı konularda fikirlerini yazmaktadırlar. Okula ve okuldaki uygulamalara yönelik eleştiri türünde yazıların da okul gazetesinde yazılmasını öğretmenler normal karşılamaktadırlar. Okul gazetesinin son sayısında okuldaki kaloriferlerin yanmamasının sebebi olarak okul müdürünün kendisine yeni makam odası yaptırmış olması iddia edilmektedir. Bu duruma tepkiniz ne olur?

6. *Eğitim ve öğretim hakkına* ilişkin senaryo:

Bir veli size erkek çocuklarının dışında çocuğunun olmadığını söyler ve iki erkek çocuğunun kaydını yaptırır. Ancak komşuların yaptığı ihbar üzerine bu ailenin nüfus kaydı olmayan ancak okul çağında üç kız çocuklarının daha olduğunu öğrenirsiniz. Milli Eğitim Müdürlüğünün talimatları doğrultusunda aileyi ikna etmek amacıyla ailenin oturduğu eve gidersiniz. Evde çocukların babası kendisinin aslında üç kız çocuğunun daha olduğunu, ancak bu kız çocukları tarım işçiliğinde (kaysı işinde) çalışarak evin geçimine katkıda bulunmaları nedeniyle okula göndermek istemediğini söyler. Bu durumla ilgili düşünceleriniz nelerdir?